Solosånger

Det är inte förvånande att romantikens tonsättare gärna ville förena två så viktiga uttryck för känsla, som poesi och musik. Till skillnad från t.ex. Robert Schumann, följde tondiktningen Brahms under alla hans aktiva år. Den speglar därför också hans utveckling som tonsättare. Och till skillnad från Schubert och Schumann fick han också möjlighet att komponera sånger även på sin ålders höst. Under åren 1851-96 tillkom hela 196 solosånger under 32 opusnummer. Det är också påfallande hur Brahms i mycket större utsträckning än sina två föregångare inspirerades av folksånger. I Brahms lieder är det dessutom sångstämman som dominerar; pianots roll är mer ackompanjerande än hos t.ex. Robert Schumann.

Trots att Brahms hade stor kunskap om den tyska litteraturen valde han ofta mindre betydande verk, för sin tonsättning. Hans åsikt var att den stora poesin bara kunde bli sämre om den tonsattes, medan medioker poesi kunde lyftas.[1] För Brahms var poesins förmåga att uttrycka stämningar, som kunde översättas till musik, viktigare än deras litterära kvalitet. Det hindrade inte att han tonsatte poesi även av exempelvis Goethe, Eichendorf och Heine. I Leon Botsteins *The Compleat Brahms* (1999) finns en fin översikt över Brahms verk, inte bara sångerna.

Vier Gesänge, op. 43

1957-64

De fyra sångerna bildar en ovanligt heterogen grupp. En god vän, den schweiziske förläggaren Jakob Rieter-Biedermann, ville ge ut de två sångerna *Von ewiger Liebe* och *Mainacht*, efter att ha hört dem framföras av Julius Stockhausen och Brahms 1868. För Brahms var detta inte utan problem eftersom de ingick i en grupp sånger som han hade tänkt erbjuda sin ordinarie förläggare, Fritz Simrock. Tillslut låter han dock Rieter-Biedermann få sina två sånger efter att ha kompletterat utgåvan med två andra i en helt annan stil. Här kommenteras endast de två ovan nämnda.

Nr 1, *Von ewiger Liebe* (Text: A. H. Hoffmann von Fallersleben, efter en vendisk text).[2]
Dikten handlar om kärleken mellan två ungdomar, vars parförhållande verkar vara ifrågasatt, av sociala eller andra skäl.

Dunkel, wie dunkel in Wald und in Feld!	A_1	Mörkt, så mörkt i skog och på fält!
Abend schon ist es, nun schweiget die Welt.		Kvällen är kommen, nu tiger vår värld.
Nirgend noch Licht und nirgend noch Rauch,	A_2	Ingenstans ljus och ingenstans rök,
Ja, und die Lerche sie schweiget nun auch.		ja, även lärkan har tystnat nu.
Kommt aus dem Dorfe der Bursche heraus,	A_1	Det kommer en pojke ut från byn,
Gibt das Geleit der Geliebten nach Haus,		han ska följa sin älskling hem.
Führt sie am Weidengebüsche vorbei,	A_2	Leder henne sälgträdet ömt förbi,
Redet so viel und so mancherlei:		har mycket med henne att tala:

[1] Tankarna går osökt till de amerikanska sånger som kallats Evergreens och vars musik blev ett av arbetsmaterialen för jazzens musiker. Många av texterna var inga litterära fullträffar, men de lyftes av kompositörernas förfarna melodiskapande. Och för jazzsångarna återstod att antingen häckla texten (Fats Waller) eller att försöka ge den mening genom att tolka den så att den verkade självupplevd (Billie Holiday).
[2] von Fallersleben, 1798-1874, tysk författare och professor i germanistik. Skrev den tyska nationalsången.

„Leidest du Schmach und betrübest du dich, Leidest du Schmach von andern um mich,	B_1	”Är du skamfylld och vanärad nu, känner du skam inför andra för mig,
Werde die Liebe getrennt so geschwind, Schnell wie wir früher vereiniget sind.	B_1	låt då vår kärlek bli skild lika fort, fort som vi en gång förenade blev.
Scheide mit Regen und scheide mit Wind, Schnell wie wir früher vereiniget sind.“	B_2	Skilda av regn och skilda av vind, fort som vi en gång förenade blev.”
Spricht das Mägdelein, Mägdelein spricht: „Unsere Liebe sie trennet sich nicht!	C	Då säger flickan, flickan säger: ”Kärleken vår, den bryter man ej!
Fest ist der Stahl und das Eisen gar sehr, Unsere Liebe ist fester noch mehr.		Starkt är stålet och järnet jämväl, kärleken vår är starkare ändå.
Eisen und Stahl, man schmiedet sie um, Unsere Liebe, wer wandelt sie um?		Järnet och stålet kan smidas om, kärleken vår, vem kan omvandla den?
Eisen und Stahl, sie können zergehn, Unsere Liebe muß ewig bestehn!“		Järnet och stålet kan smältas ner, kärleken vår, den ska evigt bestå!”

Stycket är genomkomponerat även om här finns strofiska inslag. Storformen är AAB-C, där strof 1-4 finns i A och pojkens och flickans tal i B resp. C.
I inledningen hörs i pianobasen de första takterna av A_1 -temat. Tonarten är h-moll:

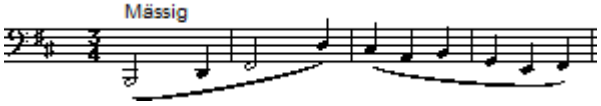

A_1 = Strof 1 och 3

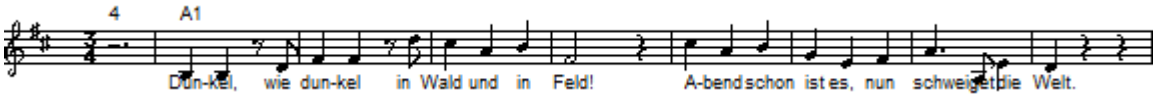

A_2 = Strof 2 och 4

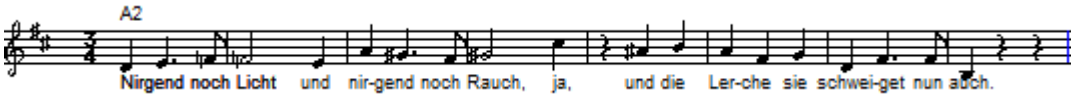

Pojkens tal, B, har också strofiska anslag, B_1 svarar mot strof 5 och 6,

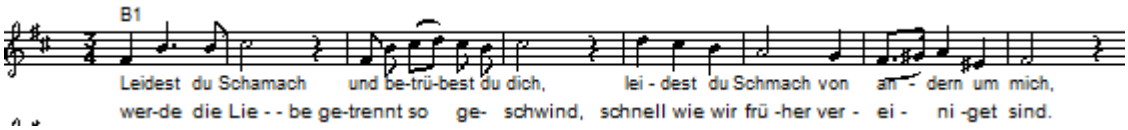

B_2 svarar mor strof 7

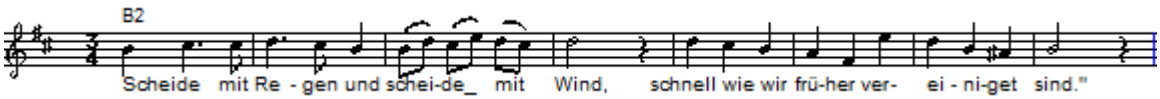

Denna första del avslutas med 10 takters viktigt mellanspel i pianot.
Den andra delen, C, som är verkets höjdpunkt, har ny tonart (H-dur) och ny taktart (6/8). Tempot blir också lägre, förberett redan i mellanspelets ritardando. Även här fortsätter melodiken med den 8-taktiga periodicitet, som så tydligt anknyter till det folkliga.

Hela C-delen finns i notexemplet nedan. Man kan lägga märke till hur spänningen stegras mot nya höjder vid de två passagerna *un poco animato e cresc.* Även här i C finns flera återkommande fraser. Vi hittar dem bl.a. i texten *Unsere Liebe*, som upprepas 4 gånger, 1:a = 3:e resp. 2:a = 4:e. I 1:a och 3:e finns förövrigt mycket viktiga, dubbla för-slag (märkta med x) som inte finns med i notexemplet.

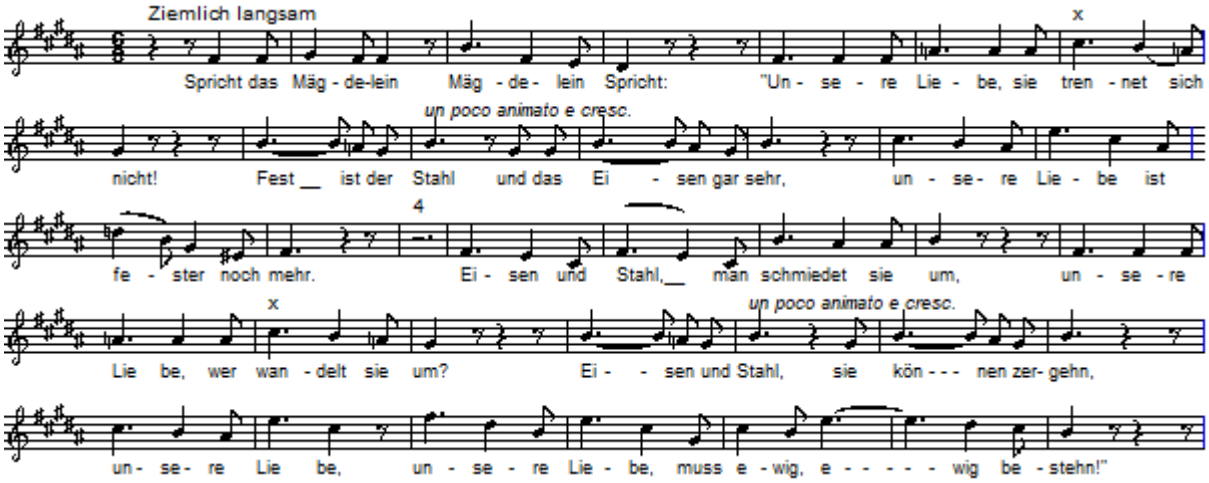

Några avslutande pianotakter sätt punkt för detta enastående verk.

Nr 2, Die Mainacht, se nästa sida.

Nr 2, *Die Mainacht* (Text: Ludwig Christoph Heinrich Hölty)[3]
Dikten beskriver människans eviga längtan efter någon att älska.

Wann der silberne Mond durch die Gesträuche blinkt,
Und sein schlummerndes Licht über den Rasen streut,
Und die Nachtigall flötet,
Wandl' ich traurig von Busch zu Busch.

Überhüllet vom Laub, girret ein Taubenpaar
Sein Entzücken mir vor; aber ich wende mich,
Suche dunklere Schatten,
Und die einsame Träne rinnt.

Wann, o lächelndes Bild, welches wie Morgenrot
Durch die Seele mir strahlt, find' ich auf Erden dich?
Und die einsame Träne
Bebt mir heißer die Wang' herab.

När den silvriga månen blänker genom grenverket,
och strör sitt sövande sken över gräsmattan,
och näktergalen sjunger,
vandrar jag sorgsen från träd till träd.

Omgivna av löv kuttrar ett duvpar
sin förtjusning för mig; men jag vänder om,
söker dystrare skuggor,
och de ensamma tårarna rinner.

När ska jag finna den leende bild på jorden,
som likt morgonrodnaden strålar genom min själ?
Och de ensamma tårarna
skälver hetare på min kind.

Sången är genomkomponerad och följer i stort formmönstret: AB – CDE– AE_1E_2. Melodiken är trots sin sköna framtoning mer komplicerad än i föregående sång genom sin växlande periodicitet (A = 6, B = 5, C = 5, D = 6 och E = 5 takter).
Man kan lägga märke till hur första A ledsagas av 8-delar i pianot, medan samma avsnitt i strof 3 har fått ett rörligare ackompanjemang av 8-delstrioler för att öka spänningen.
Sångens höjdpunkt nås första gången i första E-avsnittet (strof 2) där texten lyder: *Und die einsame Träne …* Denna text upprapas i nästa E-avsnitt i sista strofen, och når sin topp i E-temats slutliga omformning, med texten: *mir heisser, heisser die Wang…*

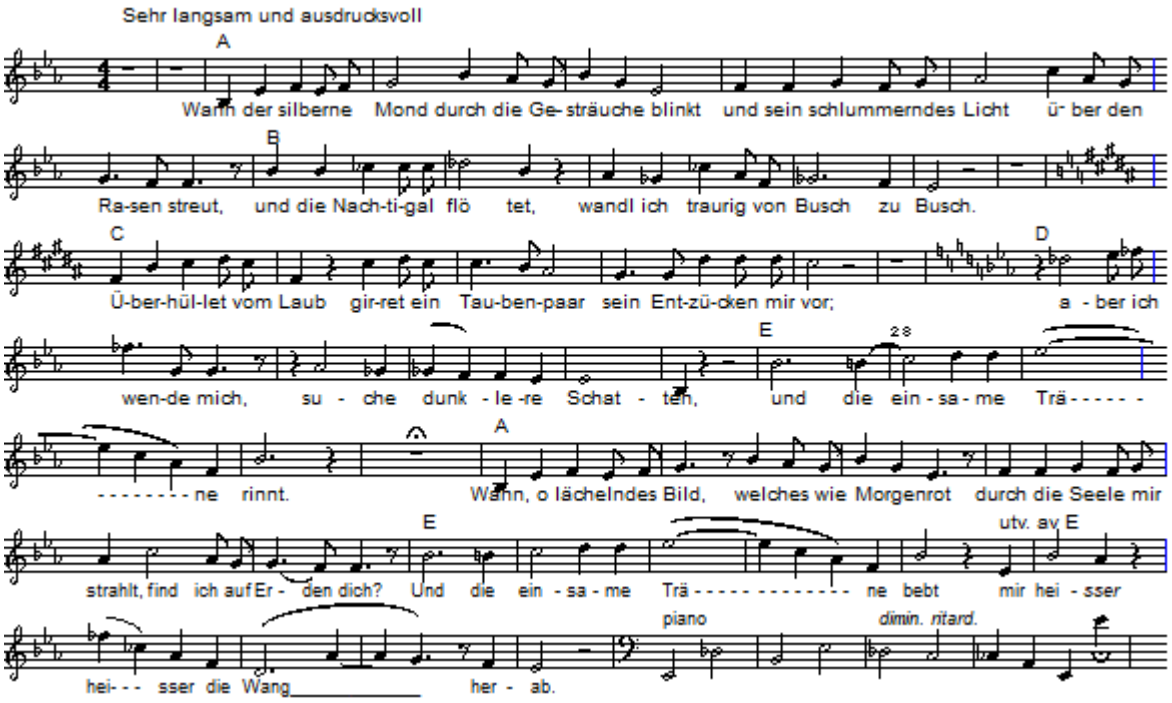

[3]Ludwig Christoph Heinrich Hölty (1748-1776), tysk folklig diktare.

2 Gesänge för altstämma med viola och piano op. 91

1863-1884

Dessa två sånger har en intressant tillkomsthistoria. Vännen Joseph Joachim gifte sig 1863 med den framstående operasångerskan Amalie Schneeweiss. Sång nr 2, *Geistliche Wiegenlied* blev då Brahms bröllopspresent till paret. 20 år senare hade dock äktenskapet hamnat i kris. Brahms skrev då 1884 sång nr 1, *Gestillte Sehnsucht*, som han ville ge ut tillsammans med en reviderad version av sången från 1863, för att tillägna paret. Tanken var att de båda styckena skulle gjuta olja på det äktenskapliga vågsvallet. Men det var för sent; när de två sångerna kom ut 1884 hade paret separerat. Eftersom Brahms tagit Amalies parti i den äktenskapliga tvisten blev skilsmässan även början på en flerårig ovänskap mellan Joseph och Johannes.

Greppet att komplettera pianot med ytterligare ett instrument var inte vanligt, men tankarna går onekligen till Schuberts *Der Hirt auf dem Felsen*, där rösten fått en partner i klarinetten. Brahms valde ett annat favoritinstrument, violan. Denna, med sin röstnära timbre, är ömse imitativ, ömse motstämma och bjuder ibland på utsirningar av sångstämman.

1. Gestillte Sehnsucht (Text: Friedrich Rückert)

Dikten handlar om kontrasten mellan naturens ro och diktarens oroliga inre, en oro som stillas först när diktaren är död.

In goldnen Abendschein getauchet,	A	Gömda i gyllene aftonsken
Wie feierlich die Wälder stehn!	A	står högtidligt skogarna!
In leise Stimmen der Vöglein hauchet	A	I fåglarnas milda stämmor blandas
Des Abendwindes leises Wehn.	A	aftonvindens mjuka fläkt.
Was lispeln die Winde, die Vögelein?	R	Vad susar vindarna, viskar fåglarna?
Sie lispeln die Welt in Schlummer ein.	R	De vaggar världen in i slummer.
Ihr Wünsche, die ihr stets euch reget	B	Ni önskningar, som städse rasar
Im Herzen sonder Rast und Ruh!	B	i vårt inre utan rast och ro!
Du Sehnen, das die Brust beweget,	B	Du längtan, som rör dig i vårt bröst,
Wann ruhest du, wann schlummerst du?	B	när blir du lugn, när sover du?
Beim Lispeln der Winde, der Vögelein,	R	Vid vindens susning, fåglarnas viskning,
Ihr sehnenden Wünsche, wann schlaft ihr ein?	R	ni trånande önskemål, när slumrar ni in?
Ach, wenn nicht mehr in goldne Fernen	A	Ack, när inte längre i fjärran
Mein Geist auf Traumgefieder eilt,	A	min ande ilar på drömmens vingar,
Nicht mehr an ewig fernen Sternen	A	inte längre mitt öga med trånande blick
Mit sehnendem Blick mein Auge weilt;	A	vilar på en evigt avlägsen stjärna,
Dann lispeln die Winde, die Vögelein	R	då susar vindarna, viskar fåglarna
Mit meinem Sehnen mein Leben ein.	R	till slut min trånad och min levnad in.

Rückerts dikt har 4 strofer men Brahms strök strof nr 3 vid tonsättningen. De tre kvarvarande stroferna har stöpts i en 3-delad form, som i stort följer mönstret ABA. Men de två sista versraderna i varje strof har dock fått samma refrängliknande melodi, varför formmönstret mera i detalj följer AR-BR-AR. En inledning och en kort avslutning kompletterar detta mönster.

Inledningen i viola och piano är i de första takterna direkt hämtad från refrängen:
Intro:

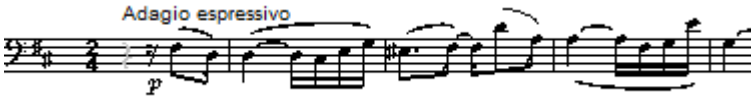

A, strof 1 och 3:

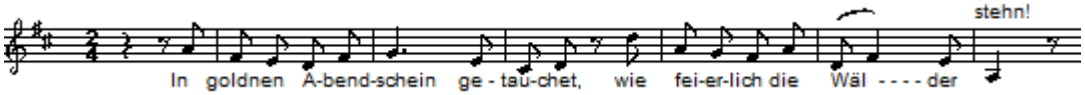

R, i alla stroferna:

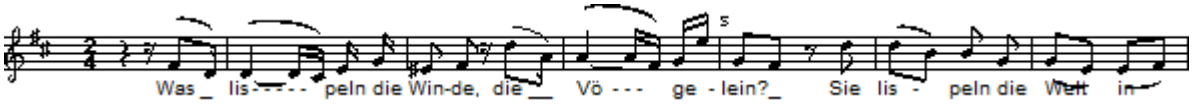

I B-delen (strof 2) speglas textens oro väl av en ny tonart i moll och en rörligare melodi utan melismer.[4]

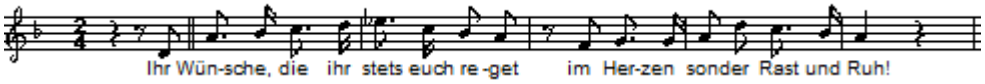

R-delen i slutet av andra strofen är identisk med första strofens dur-toner med undantag av några takter i slutet, som i stället följer motsvarande molltoner.

Efter A:s och R: s återkomst i sista strofen följer en kort avslutning i viola och piano.

2. Geistliche Wiegenlied (Text Emanuel Geibel[5] efter Lope de Vega[6])

Denna sång skrevs alltså redan 1863 och gavs som bröllopspresent till Joseph och Amalie. Brahms var emellertid missnöjd med den och fick den tillbaka för bearbetning och returnerade den 1864 när första barnet föddes. Barnet döptes till Johannes.

Texten av Geibel bygger på en text av Lope de Vega. Den handlar om Jungfru Marias oro över att det starka vindbruset i palmkronorna ska störa Jesusbarnets sömn.

Som synes har diktens första strof endas 6 versrader mot de övrigas 9.

Die ihr schwebet	A	Ni som svävar
Um diese Palmen	A	över dessa palmer
In Nacht und Wind,	A	i natt och vind,
Ihr heil'gen Engel,	A	ni heliga änglar,
Stillet die Wipfel!	R	lugna träden!
Es schlummert mein Kind.	R	Barnet mitt sover.

[4] En melism är en typ av utsmyckning som innebär att två eller flera toner sjungs på samma stavelse. En sång utan melismer sägs vara syllabisk, där varje stavelse har en egen ton. Refrängen i *Gestille Sehnsucht* är rik på melismer. De är markerade med legatobågar, se notexemplet ovan.

[5] Emanuel Geibel, 1815-84, tysk författare. Förutom egen lyrik tolkade han fransk, spansk och grekisk lyrik.

[6] Lope de Vega, 1562-1635, stor spansk dramatiker (kanske 700 dramer!) poet och präst.

Ihr Palmen von Bethlehem	B	Ni Betlehems palmer
Im Windesbrausen,	B	i den susande vinden,
Wie mögt ihr heute	B	varför brusar ni
So zornig sausen!	B	i dag så vredgat!
O rauscht nicht also!	B	O dåna inte så!
Schweiget, neiget	B	Var tysta, och böj
Euch leis' und lind;	B	er mjukt och ljuvt.
Stillet die Wipfel!	R	Lugna grenarna!
Es schlummert mein Kind.	R	Barnet mitt sover.
Der Himmelsknabe	C	Det himmelska barnet
Duldet Beschwerde,	C	dignar under bördor.
Ach, wie so müd' er ward	C	Ack, så trött han är
Vom Leid der Erde.	C	av jordens olycka.
Ach nun im Schlaf ihm	A	Ack, låt honom nu
Leise gesänftigt	A	i sömnen få sina
Die Qual zerrinnt,	A	kval mildrade.
Stillet die Wipfel!	R	Lugna grenarna!
Es schlummert mein Kind.	R	Barnet mitt sover,
Grimmige Kälte	B	Bitande kyla
Sauset hernieder,	B	råder här nere.
Womit nur deck' ich	B	Med vad ska jag täcka
Des Kindleins Glieder!	B	barnets lemmar!
O all ihr Engel,	B	O, alla ni änglar
Die ihr geflügelt	B	som bemästrar
Wandelt im Wind,	B	vindarna,
Stillet die Wipfel!	R	lugna grenarna!
Es schlummert mein kind.	R	Barnet mitt sover.

Vaggsånger brukar ha strofisk tonsättning, och trots att Brahms valt en mer genomkomponerad tonsättning har han insett att genren ”kräver” någon form av upprepning. Den sker genom att de i stroferna återkommande raderna *Stille die Wipfel! Es schlummert mein Kind* får samma melodi, nedan kallad R. Som vi ser har båda sångerna i op. 91 en återkommande refräng. Det utkristalliserar sig därför ett formmönster som delvis bryter strofindelningen:

Inledning- AR-BR-CAR-BR-avslutning (se versradernas beteckning ovan).

Brahms har låtit styckets inledning grunda sig på en gammal välkänd 1500-talshymn, som liksom dikten handlar om Jungfru Maria. Passande nog kan han därmed direkt adressera brudgummen eftersom hymnen börjar med texten *Josef, lieber Josef mein*.
Violan (som också hörs mellan stroferna, i avslutningen och ofta som motstämma till sången) leder den ganska långa inledningen. Ursprunglig text finns med i notexemplets början:

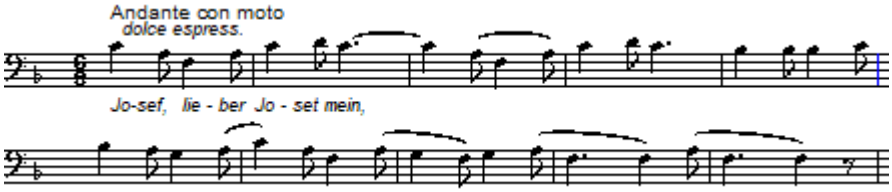

A = strof 1 och sista delen av strof 3:

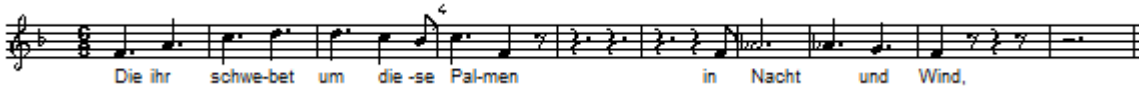

R avslutar alla fyra stroferna:

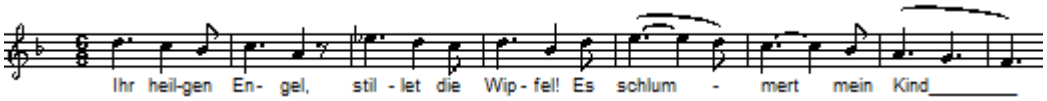

B = strof 2 och 4:

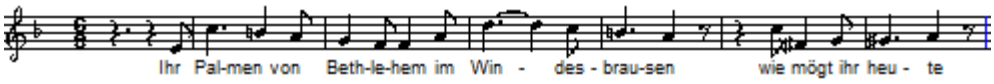

C = första delen av strof 3:

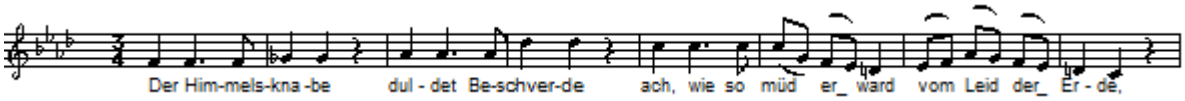

Vier ernste Gesänge, op. 121

1896

Den tyska texten är hämtad från den lutherska Bibeln, den svenska ur Bibel 2000

Brahms skrev dessa sånger under en tid som var fylld av sorg. Clara Schumann låg på sin dödsbädd efter en stroke, och under året hade flera av hans nära vänner dött. Brahms val av text ur den lutherska bibeln speglar hans egen jordnära syn på livet. När sångerna blev klara gav han dem som födelsedagspresent till sig själv. Den 7 maj 1896 firade han sin 63:e och sista födelsedag.

Givetvis bjuder tonsättning av prosatexter på problem av annat slag än de som gäller för poesi. Men det särpräglade resultatet blev en av hörnpelarna i sånglitteraturen. Här diskuteras original-versionen för basröst och piano. Versioner finns även för bariton och alt respektive hög stämma (tenor och sopran). Alla texterna är grupperade efter de bibelverser, som citeras

1. Denn es gehet dem Menschen

I den ödesmättade texten från Predikaren 3:19-22 jämförs människan med djuren. I döden är de lika; det är inte ens säkert att människans själ går ett bättre öde till mötes än djurets. Den enda glädjen är arbetet.

Denn es gehet dem Menschen wie dem Vieh; wie dies stirbt, so stirbt er auch; und haben alle einerlei Odem; und der Mensch hat nichts mehr denn das Vieh: denn es ist alles eitel.	3:19	Människans öde och djurens är ett och detsamma: hon dör som de. Samma livsande bor i dem båda. Människan är inte förmer än djuren. Allting är tomhet.
Es fährt alles an einen Ort; es ist alles von Staub gemacht, und wird wieder zu Staub.	3:20	Allt går mot samma mål: allt har kommit av jord, och allt blir jord igen.
Wer weiß, ob der Geist des Menschen aufwärts fahre und der Odem des Viehes unterwärts unter die Erde fahre?	3:21	Vem vet om människans livsande stiger uppåt, mot höjden medan djurens sjunker neråt, mot jorden?
Darum sahe ich, daß nichts bessers ist, denn daß der Mensch fröhlich sei in seiner Arbeit, denn das ist sein Teil. Denn wer will ihn dahin bringen, daß er sehe, was nach ihm geschehen wird?	3:22	Jag insåg att det inte finns något gott för människan utom glädjen i arbetet; det är hennes beskärda del. Vem visar människan vad som kommer efter henne?

Storformen är *Andante – Allegro – Andante – Allegro*, men den ger även ett intryck av tredelad form, där sista allegrot kan betraktas som en förkortad påminnelse av det första.

Andante 1 omfattar bibelvers 19. I pianot hörs samma två takter som inleder sången:

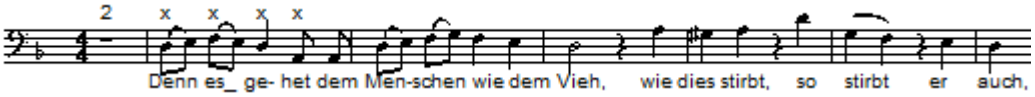

Tonerna (x-markerade) i d-molltreklangen (d, f, a) är betydelsefulla i avsnittet, både i texten och i pianostämman.

Allegro 1 behandlar verserna 20 och 21. Avsnittet inleds med snabba 8-delstrioler i pianot. Dessa figurer bildar sedan även ackompanjemang när sången börjar:

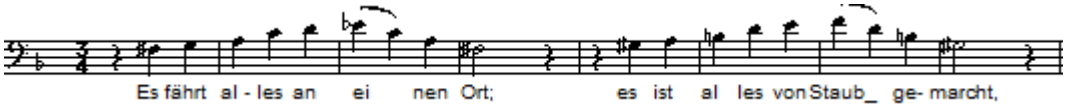

Viktiga toner är här de fallande små terserna i takt 3-4 och 7-8. De anses hos Brahms vara en metafor för döden hos. De bildar ju också tillsammans ett förminskat septimackord, sammansatt – om man så vill – av två tritonusintervall, djävulens intervall.
Här finns även ett tema uppbyggt av växlande halv- och fjärdedelstoner:

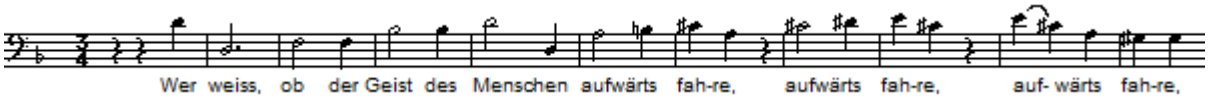

Ett likartat uppbyggt tema används även för versraderna som börjar *Und der Odem des Viehes*:

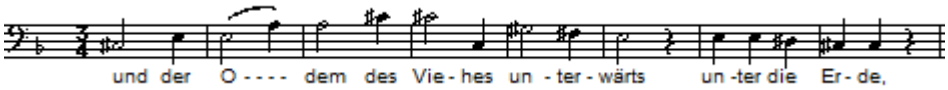

I *Andante 2*, som omfattar de tre första raderna av vers 22 hörs en utveckling av det första andantetemat:

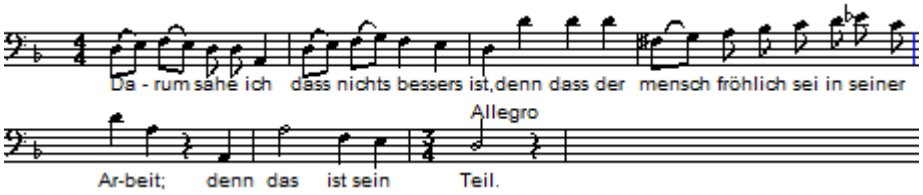

Allegro 2 börjar på samma sätt som det första, men takten blir mycket snart 9/4:

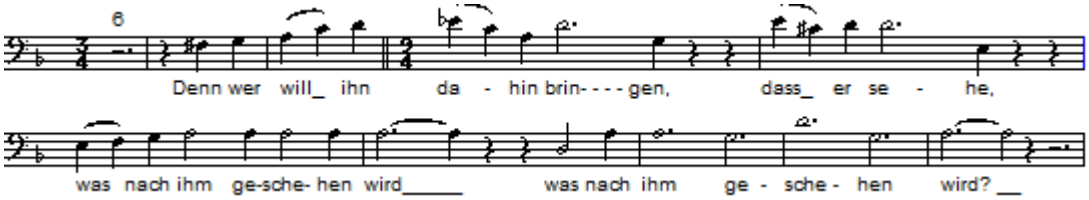

Det första av de två sista pianoackorden kommer som ett dråpslag.

2. Ich wandte mich und sahe an alle

Denna text från Predikaren 4:1-3 är om möjligt än mer pessimistisk: lyckligast är de ännu ej födda, som slipper uppleva människans ondska.

Ich wandte mich und sahe an alle,
die Unrecht leiden unter der Sonne;
und siehe, da waren Tränen derer,
die Unrecht litten und hatten keinen Tröster,
und die ihnen Unrecht täten, waren zu mächtig,
daß sie keinen Tröster haben konnten.

4: 1 Vidare såg jag alla de våldsdåd,
som begås under solen:
de förtryckta gråter
men ingen tröstar dem,
förtryckaren övar våld mot dem
men ingen hjälper dem.

Da lobte ich die Toten, Die schon gezstorben waren mehr als die Lebendigen, die noch das Leben hatten;	4:2	Jag sade: De döda, som redan gått bort, är lyckligare än de levande, som ännu är kvar i livet.
und der noch nicht ist, ist besser, als alle beide, und des Bösen nicht inne wird, das unter der Sonne geschieht.	4:3	Men lyckligast är den som ännu inte är till, den som sluppit se allt det onda som sker under solen.

Denna sång har i min mening – trots sin svartsyn – en mer ”sångbar” framtoning än den första. Kanske beror det på att sångfraserna är mindre recitativa och mer ”lyriska”. Detta sagt utan hänsyn till den avslutande delen i dur.
Sångstämman inleds även här med tonerna i en molltreklang, g-moll, som dessutom bildar Brahms fallande döds-triad:

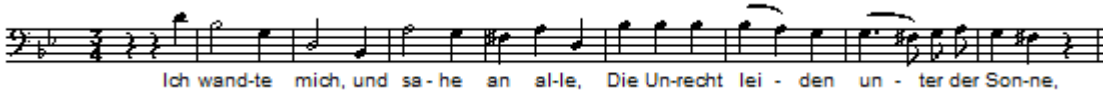

Samma början får även inledningen till nästa bibelvers:

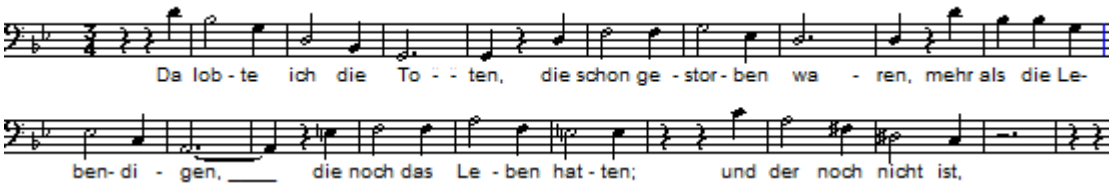

Här hittar man – liksom i första sången – även de sjunkande små terserna som bildar ett förminskat septimackord (de fem sista tonerna i notexemplet).
Tonarten går över i dur när de två sista versraderna ska tolkas:

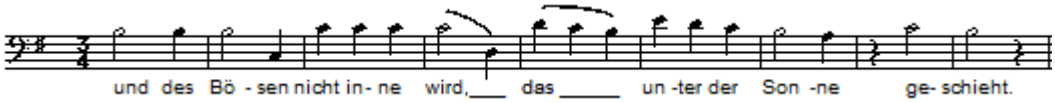

Ett stilla postludium i pianot slutar på ett G-durackord.

3. O Tod, wie bitter bist du

Texten är hämtad från Jesus Syraks vishet 41:1-2 Tanken på döden för den enskilde kan kännas både bitter och befriande.

O Tod, wie bitter bist du, wenn an dich gedenket ein Mensch, der gute Tage und genug hat und ohne Sorge lebet; und dem es wohl geht in allen Dingen und noch wohl essen mag! O Tod, wie bitter bist du.	41:1	O död, hur bitter är inte tanken på dig för en man som lever i lugn och välstånd, en man utan bekymmer som har framgång i allt och som ännu kan njuta av en god måltid. O död, hur bitter är inte tanken på dig.

O Tod, wie wohl tust du dem Dürftigen, der da schwach und alt ist, der in allen Sorgen steckt, und nichts Bessers zu hoffen, noch zu erwarten hat!	41:2	O död, en lycka är det bud du sänder för en man som är fattig och orkeslös, en utlevad gubbe som har bekymmer med allt, som vägrar att finna sig och inte längre håller ut.

I sång nr 3 kommer i början det recitativa tillbaka, liksom de fallande terserna. Sången börjar direkt utan intro och första versen inramas av följande 5 takter:

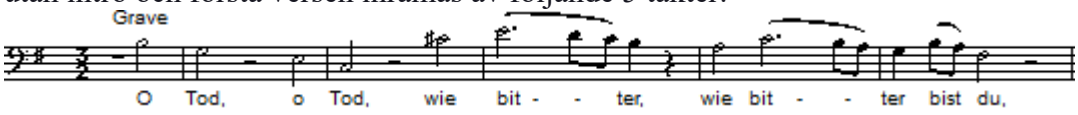

Den andra versen utgör hela sångcykelns mest sublima ögonblick, när e-moll lämnas för en avslutning i E-dur, och texten *O Tod, wie wohl tust du dem Dürftigen* hörs:

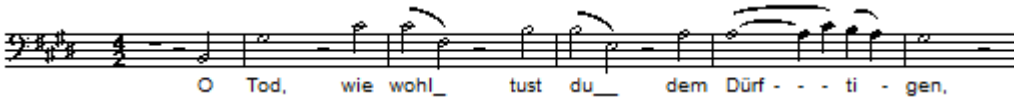

4. Wenn ich mit Menschen …

Enligt texten i 1:a Korinthierbrevet 13:1-3 och 12-13 har vi endast tro, hopp och kärlek att se fram mot, och störst av dem är kärleken.

Wenn ich mit Menschen - und mit Engelzungen redete, und hätte der Liebe nicht, so wär ich ein tönend Erz, oder eine klingende Schelle.	13:1	Om jag talar både människors och änglars språk, men saknar kärlek, är jag bara ekande brons, en skrällande symbal.
Und wenn ich weissagen könnte und wüßte alle Geheimnisse und alle Erkenntnis, und hätte allen Glauben, also, daß ich Berge versetzte, und hätte der Liebe nicht, so wäre ich nichts.	13:2	Om jag har en profetisk gåva och känner alla hemligheterna och har hela kunskapen, och om jag har all tro så att jag kan flytta berg, men saknar kärlek, är jag ingenting.
Und wenn ich alle meine Habe den Armen gäbe, und ließe meinen Leib brennen und hätte der Liebe nicht, so wäre mir's nichts nütze.	13:3	Och om jag delar ut allt jag äger och om jag låter bränna mig på bål, men saknar kärlek, har jag ingenting vunnit.

Wir sehen jetzt durch einen Spiegel in einem dunklen Worte, dann aber von Angesicht zu Angesichte. Jetzt erkenne ich's stückweise; dann aber werde ich’s erkennen, gleich wie ich erkannt bin.	13:13	Ännu ser vi en gåtfull spegelbild; då ska vi se ansikte mot ansikte. Ännu är min kunskap begränsad; då skall den bli fullständig, som Guds kunskap om mig.
Nun aber bleibet Glaube, Hoffnung, Liebe, diese drei; aber die Liebe ist die größeste unter ihnen.	13:14	Men nu består tro, hopp och kärlek, dessa tre, och störst av dem är kärleken.

De tre första bibelverserna bildar en första del, som innehåller en del gemensamma fraser och vändningar, t.ex. de inledande oktavsprångenmen även flitigt förekommande melismer som ställer stora krav på sångaren:

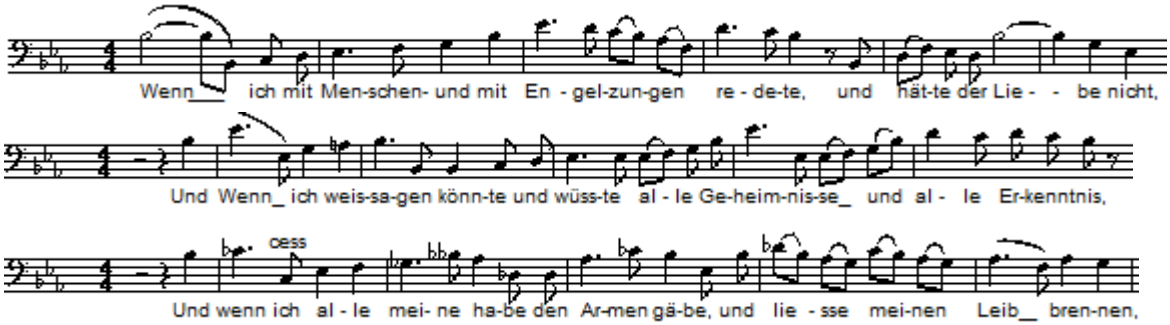

De två sista verserna har fått en A_1-B-A_2 -form som bryter textens versmönster.
De mycket vackra A-delarna hör till cykelns höjdpunkter. Takten byts till 3/4 och tonarten är H-dur:

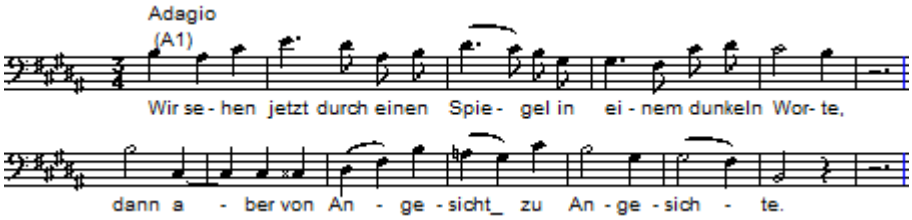

Mellandelen, B, fortsätter först i H-dur

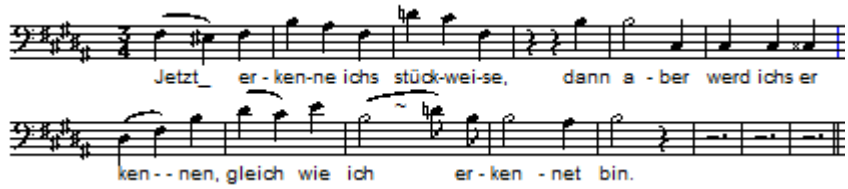

för att sedan gå över till Ess-dur, där vi får en glimt av sångens första tema.
A_2 går i Ess-dur, men Brahms låter temat börja en ters högre, innan det finner sitt normala läge:

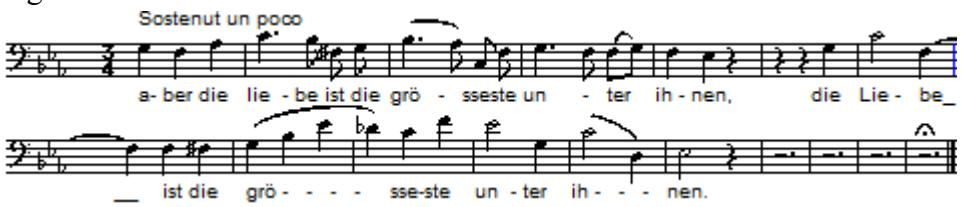

Några kända Brahms-Lieder

Wiegenlied op. 49:4 (1868) **Vaggsång**

Sången ingår i 5 Lieder op. 49. Första strofens text är folkligt förankrad med anonym författare. Andra strofens text är skriven av Georg Scherer (1828-1909), en berömd antologisammanställare av tyska folksånger.

Sången utgör den i särklass mest kända av Brahms sånger och är kanske hans mest kända verk över huvud taget, i alla fall för den breda allmänheten. En del kan säkert också nynna den utan att veta vem som komponerat den. Den finns även i otaliga arrangemang för olika ensembler.

Guten Abend, Gut' Nacht,	Goder afton, god natt,
Mit Rosen bedacht,	kryp in under täcket,
Mit Näglein besteckt	under sänghimmel
Schlupf' unter die Deck'.	med rosor och nejlikor.
Morgen früh, wenn Gott will,	I morgon - om Gud vill-
Wirst du wieder geweckt.	blir du åter väckt.
Guten Abend, gut' Nacht,	Goder afton, god natt
Von Englein bewacht!	under vakt av änglar,
Die zeigen im Traum	som i drömmen visar dig
Dir Christkindleins Baum:	Kristusbarnets träd.
Schlaf' nun selig und süss.	Sov nu saligt och sött,
Schau im Traum's Paradis.	och dröm om paradiset.

Musiken är strofiskt anlagd som brukligt för vaggvisor och har en okomplicerad harmonik:

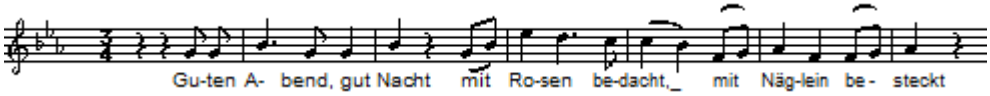

Men i all sin enkelhet är den mer komplex än man i förstone anar. Samtidigt med sångmelodin klingar nämligen en vacker motstämma i pianot:

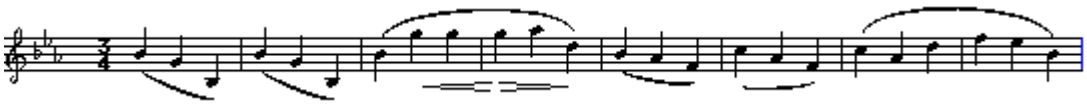

Denna motstämma är dock tidigarelagd en 8-del, vilket ger den en synkoperad rytm i förhållande till huvudmelodin. I noterna ser det då ut så här:

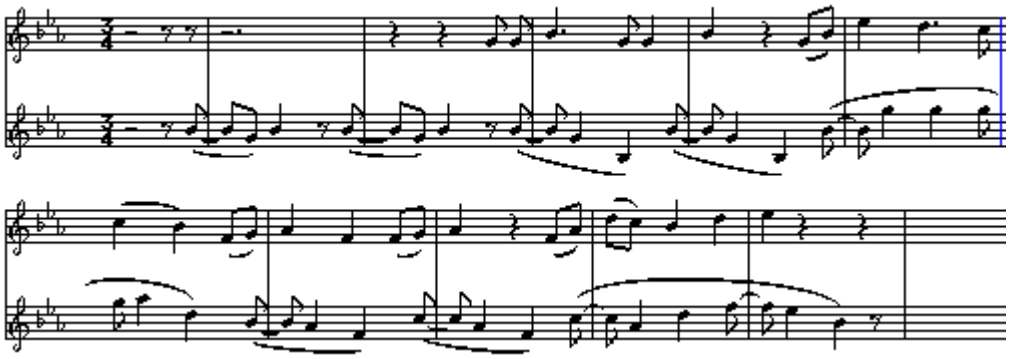

Meine Liebe ist grün op. 63:5 (1873) **Min kärlek är grön**

I de 9 sångerna i op. 63 tonsatte Brahms två opublicerade dikter av Felix Schumann (1857-79), Claras och Roberts son, som föddes samma år som Robert dog. Som en hyllning till Felix Mendelssohn döptes han till Felix, och Brahms utsågs som gudfar.
Detta är en av de två sångerna som ingår i op. 63, och som Felix skrev när han var 16 år.

Meine Liebe ist grün wie der Fliederbusch	Min kärlek är grön som syrenbusken
Und mein Lieb ist schön wie die Sonne;	och min älskling är skön som solen;
Die glänzt wohl herab auf den Fliederbusch	den lyser ned på syrenbusken
Und füllt ihn mit Duft und mit Wonne.	som fylles med doft och med glädje.
Meine Seele hat Schwingen der Nachtigall	Min själ har näktergalens vingar
Und wiegt sich in blühendem Flieder,	och vaggas i syrenens blommor
Und jauchzet und singet vom Duft berauscht	och sjunger berusad av doften
Viel liebestrunkene Lieder.	på sånger indränkta i kärlek.

Man kan ana med vilken kärlek Brahms tog sig an denna dikt, som Clara hade sänt honom. Och resultatet blev överdådigt i all sin passion och hänförande friskhet. Det är en av Brahms mest älskade sånger. Han skickade tonsättningen som födelsedagspresent till Clara. Sången är strofisk och inleds direkt utan pianoinledning. Mellanspelet fungerar också som postludium. Pianostämman är magnifik.

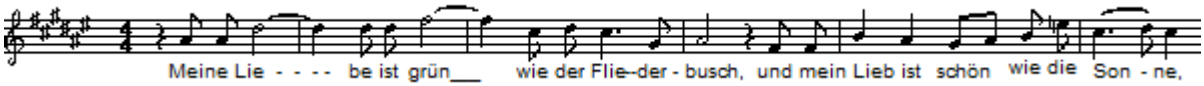

Vergebliches Ständchen op. 84:4 (1877-78) **Fåfäng serenad.**

Sången ingår tillsammans med ytterligare 4 i op. 84. Texten uppges ofta vara av anonym författare men har också tillskrivits en Zuccalmaglio.[7]

Guten Abend, mein Schatz,	han	God afton, min älskling,
Guten Abend. Mein Kind!		god afton min skatt!
Ich komm aus Lieb zu dir,		Jag kommer av kärlek till dig.
Ach, mach mir auf die Tür,		Ack, öppna din dörr,
Mach mir auf die Tür!		öppna din dörr för mig!
”Mein Tür ist verschlossen,	hon	”Min dörr är stängd,
Ich lass dich nicht ein;		Jag släpper inte in dig;
Mutter, die rät mir klug,		Mor, rådde mig klokt
Wärst du herein mit Fug,		att inte släppa in.
Wär’s mit mir vorbei!”		Det vore slutet för mig.”

[7]Anton Wilhelm Florentin von Zuccalmaglio (1803 – 1869), tysk hembygdsförfattare och folksångsforskare.

So kalt ist die Nacht,	han	Natten är kall,
So eisig der Wind,		och vinden så isig.
Dass mir das Herz erfriert,		Mitt hjärta förfryser
Mein Lieb erlöschen wird;		och kärleken slocknar.
Öffne mir, mein Kind!		Öppna för mig mitt barn!
”Löschet dein Lieb,	hon	”Om kärleken slocknar,
Lass sie löschen nur!		så låt den slockna!
Löschet sie immerzu,		Om än för alltid,
Geh heim zu Bett, zur Ruh,		gå hem till sängen.
Gute Nacht mein Knab!”		God natt min pojke!”

Sången är i stort strofisk men den tredje strofen, där ynglingen står utanför och fryser, låter Brahms gå i moll. Underbar är hopfogningen av pianots repris av de första fyra takterna och sångens upprepning av *guten Abend, mein Kind*! (se notexempel nedan). Något liknande finner vi även i *Immer leiser wird mein Schlummer* op. 105:2 (se nedan).

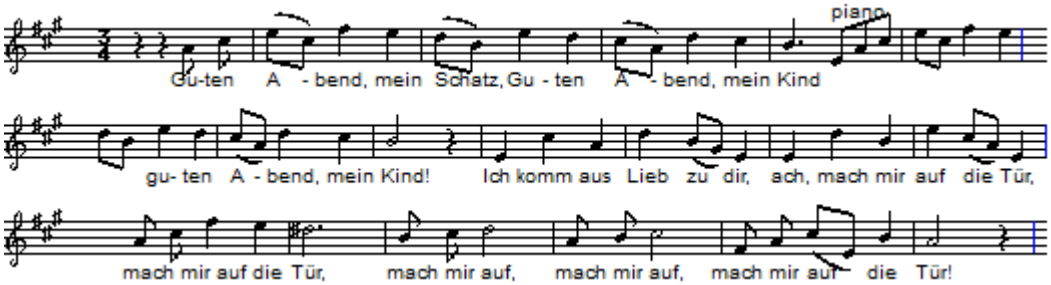

Man kan gott förstå att både textinnehåll och musik bidrog till denna sångs popularitet.

Feldeinsamkeit op. 86:2 (c:a 1879)[8]	**Ensamhet på fältet**
Ich ruhe still im hohen grünen Gras	Jag vilar i lugnet av högt grönt gräs
Und sende lange meinen Blick nach oben,	och riktar mina blickar mot himmelen,
Von Grillen rings umschwirrt ohn’ Unterlass,	magiskt invävd i det himmelsblå.
Von Himmelsbläue wundersam umwoben.	Kring mig svirrar syrsorna oupphörligt.
Die schönen weissen Wolken ziehn dahin	De sköna vita molnen drar förbi
Durchs tiefe Blau, wie schöne stille Träume;-	i det blå som sköna stilla drömmar.
Mir ist, als ob ich längst gestorben bin,	Det känns som om jag länge varit död
Und ziehe selig mit durch ew’ge Räume.	och säll dras med ut i det eviga blå.

[8] Diktens författare, Hermann Allmers (1821-1902) var en godsägare som verkade för den lokala hembygdskulturen (Heimatkunst). Han skrev även poesi men är nu nog enbart känd för denna Brahms tonsättning och för sitt mottagande av den. Allmers var nämligen inte imponerad av resultatet och menade att Brahms artificiella melodi misslyckades helt att uttrycka diktens känsla.

Sången kan sägas ha en modifierad strofisk form med olika mellandelar i stroferna. Formmönstret är ABC-ADC:

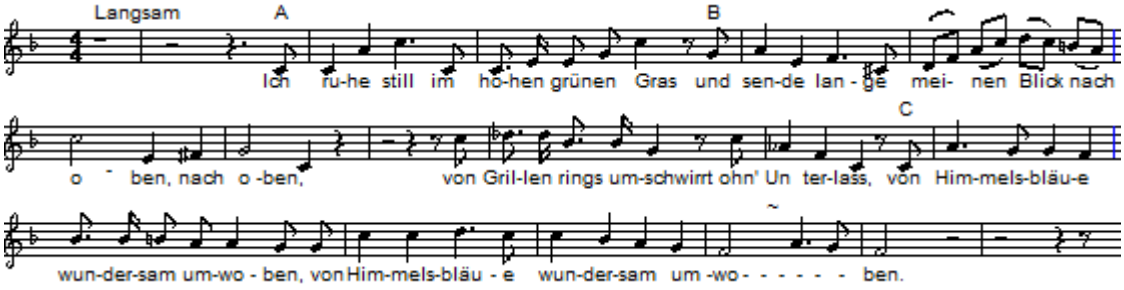

Mittdelen, B, ersätts i andra strofen av D

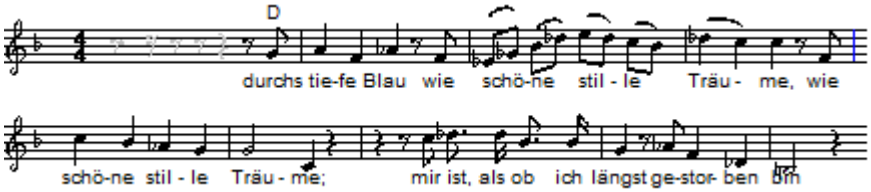

Trots att Feldeinsamkeit blev en av Brahms mest populära sånger under 80- och 90-talen, var inte kritikerkåren odelat positiv. Hugo Wolf klassade den (tillsammans med *Vergebliches Ständchen*) som bra exempel på ”dödgrävarsånger”. Men Wolf hade ju heller aldrig lyckats glömma den kritik som Brahms gett hans egna sånger vid ett personligt möte i hans ungdom.

Sapphische Ode op.94:4 (1883-84) **Sapfiskt ode**

Textens författare, Hans Schmidt (1856-1923), var nära vän till både Brahms och Joachim. Han arbetade som informator i Joachims hem, men misstänktes av denne för alltför nära relation till hustrun, Amalie, och blev därför avskedad (se även kommentarar till *2 Gesänge för altstämma och viola op. 91*). Att Brahms valde att tonsätta Schmidts dikt bidrog inte till att minska oenigheten mellan Brahms och Joachim efter den senares skilsmässa.
Versmåttet är sapfisk strof.[9]

Rosen brach ich nachts mir am dunklen Hage,	Jag plockade rosor i natt från lunden
Süsser hauchten Duft sie, als je am Tage;	med sötare doft än ofta på dagen.
Doch verstreuten reich die bewegten Äste	Men de vidrörda grenarnas dagg
Tau, der mich nässte.	vätte mig rikligt.
Auch die Küsse Duft mich wie nie berückte,	Lockande som aldrig var doften av kyssar
Die ich nachts vom Strauch deiner Lippen pflückte;	jag om natten plockade från dina rosenläppar.
Doch auch dir, bewegt im Gemüt gleich jenen,	Även du, likt rosen, rördes i själen
Tauten die Tränen.	och daggade tårar.

[9] Sapfisk strof är en antik versform med 5 versfötter i de tre första raderna och 2 i den sista. I Tomas Tranströmers diktsamling *17 DIKTER* (1954) är flera av dikterna i sapfiskt versmått.

Liksom många av Brahms populära sånger är denna strofisk anlagd, även om det finns smärre olikheter inne i och i slutet på stroferna.

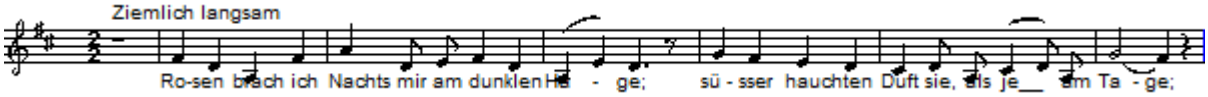

Pianostämmans ackompanjemang är mycket speciellt. Det är i börja synkopiskt upplagt och därefter uppbyggt med 8-dels efterslag. Båda teknikerna skapar en känsla av efterslag, som blir mycket påtaglig. Höjdpunkt att vänta på är de sista raderna i varje strof.

Wie Melodien zieht es op. 105:1 (1886) Text: Klaus Groth

Groth (1819-99) och Brahms var goda vänner och stora beundrare av varandras verk. Dikten har ett abstrakt innehåll som gör den svår att både tolka och översätta. Men den har tydligen appellerat till Brahms känslor, och hans tonsättning har blivit en av hans mest kända sånger.

Wie Melodien zieht es
Mir leise durch den Sinn,
Wie Frühlingsblumen blüht es
Und schwebt wie Duft dahin.

Doch kommt das Wort und faßt es
Und führt es vor das Aug',
Wie Nebelgrau erblaßt es
Und schwindet wie ein Hauch.

Und dennoch ruht im Reime
Verborgen wohl ein Duft,
Den mild aus stillem Keime
Ein feuchtes Auge ruft.

Något drar som melodier
sakta genom mitt sinne,
och prunkar som vårblommor
och försvinner likt doft.

Ibland fångas det av ordet
och förs inför ögat.
Det kan förblekna som dimma
och försvinna likt en fläkt.

Likväl vilar det i rimmet,
gömt kanske som en doft,
som givmilt från vilande grodd
åkallar ett fuktigt öga.

Sången har i huvudsak fått strofisk form; alla tre stroferna börjar på samma sätt. Men f.o.m. B1 (se notexemplet nedan) får de tre stroferna en något annorlunda avslutning:

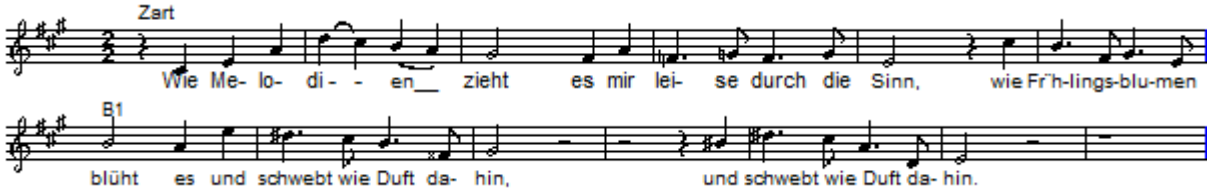

Början av temat använde Brahms även i sin samtidigt komponerade 2:a violinsonat, 1:a satsen. Där kan man höra det som en del av sidotemat i E-dur, efter att två toner lagts till i början:

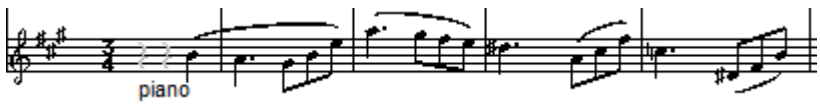

Immer leiser wird mein Schlummer op. 105:2 (1886) Text: Hermann Lingg

Lingg (1820-1905) tjänstgjorde 1846-50 som militärläkare i den bayerska armén. Där tvingades han ofta med sin bataljon – mot sin övertygelse – ingripa för att kväsa revolutionära uppror. Detta medförde begynnande psykisk ohälsa som fick honom att lämna sin post. Han bosatte sig i Wien och blev där en av medlemmarna i den litterära kretsen kring Geibel och Heyse. Han adlades 1890. Hans poesi har genomgående en dyster prägel, vilket verkligen besannas i denna hjärtskärande dikt.

Immer leiser wird mein Schlummer,	A	Allt svagare blir min slummer.
Nur wie Schleier liegt mein Kummer	B	Endast mina sorger skälver
Zitternd über mir.	C_1	likt en slöja över mig.
Oft im Traume hör' ich dich	D	Ofta hör jag dig i drömmen
Rufen drauß' vor meiner Tür:	E	ropa utanför min dörr:
Niemand wacht und öffnet dir,	avsl.	Ingen vakar, ingen öppnar,
Ich erwach' und weine bitterlich.		och jag vaknar gråtande.
Ja, ich werde sterben müssen,	B	Ja, jag kommer snart att dö,
Eine Andre wirst du küssen,	C_2	någon annan ska du kyssa,
Wenn ich bleich und kalt.	C_2	när jag ligger blek och kall.
Eh' die Maienlüfte wehn,	D	Innan majvinden ska fläkta
Eh' die Drossel singt im Wald:	E	innan skogstrasten ska sjunga
Willst du mich noch einmal sehn,	avsl.	hoppas jag att du ska se mig!
Komm, o komme bald!		Kom, o kom nu snart!

Vid tonsättningen utnyttjade Brahms en tidigare melodi, som han använt i den långsamma satsen i sin 2:a pianokonsert (1878-81). Det är det inledande temat, som i satsens början spelas som cellosolo. Det är här för jämförelsens skull transponerat till sångens originaltonart, E-dur:

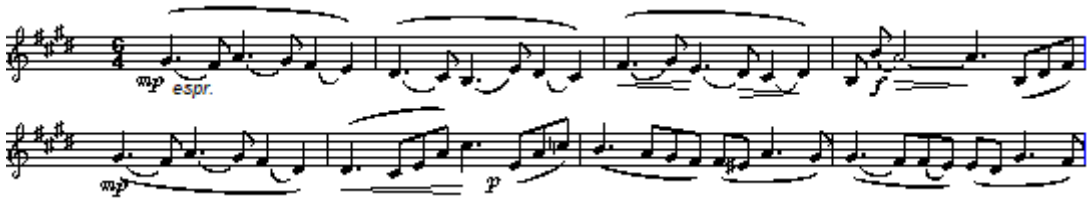

Som framgår nedan är det i stort sett endast den första takten från pianokonserten som används. Den motsvarar i stort fras A, men fraserna B, C, D och E är härledda ur A. De två sista versraderna i varje strof får ett något olikartat slut.

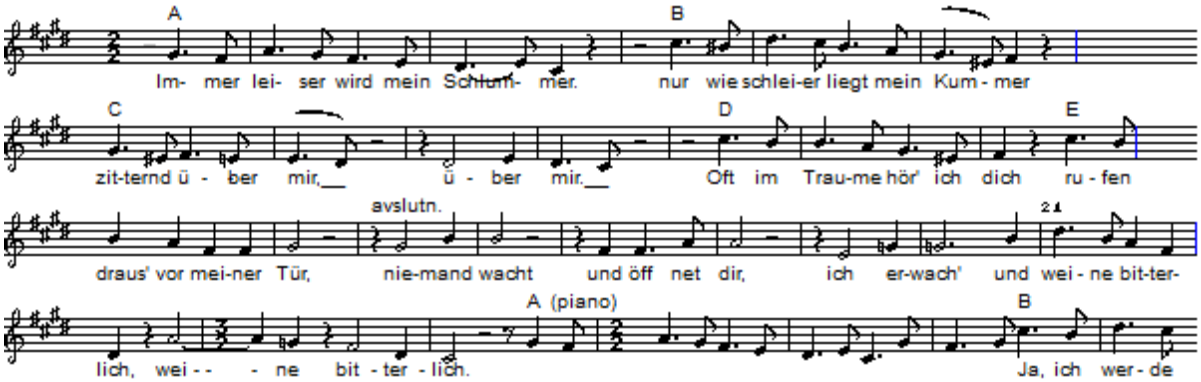

Ovanligt är att andra strofen börjar med fras A i pianot (se notexemplet ovan, sista raden), och först med fras B kommer andra strofens första textrad. Liknande teknik tillämpar Brahms i *Vergebliches Ständchen*, op. 84:4 (se ovan).

Slutet av andra strofen är magnifikt med en modulation från tonikans ciss-moll till Dess-dur:

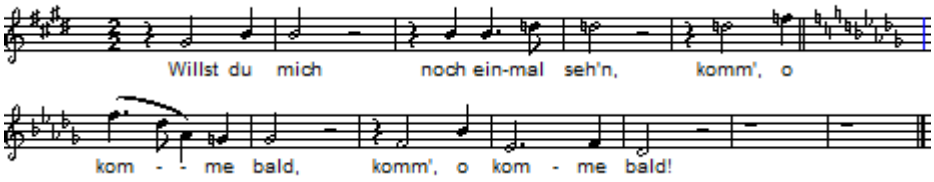

Mädchenlied op. 107:5 (1887) **Flickans sång**

Texten skrevs av Paul Heyse (1830-1914), en mångsidig författare av dramatik och noveller. Han fick nobelpriset i litteratur 1910.

Auf die Nacht in der Spinnstub'n,	I spinnstugan på natten,
Da singen die Mädchen,	där flickorna sjunger,
Da lachen die Dorfbub'n	där skrattar gossarna,
Wie flink gehn die Rädchen!	och spinnhjulen rullar.
Spinnt Jedes am Brautschatz,	Här spinnes till hemgift
Dass der Liebste sich freut.	för den de håller av.
Nicht lange, so gibt es	Nog är det snart dags för
Ein Hochzeitgeläut.	bröllopsklockljud.
Kein Mensch, der mir gut is	Jag har ingen som bryr sig,
Will nach mir fragen;	som frågar efter mig;
Wie bang mir zu Mut ist,	min ångest så stor är,
Wem soll ich's klagen?	vem ger mig nå'n tröst?
Die Tränen rinnen	Och tårarna rinner
Mir übers Gesicht –	nedför min kind –
Wofür soll ich spinnen?	Varför ska jag spinna?
Ich weiss es nicht.	Det vet jag ej.

Sångens text beskriver i början glädjefyllda händelser som ställs i kontrast till den gripande historien om flickans ensamhet. Men Brahms låter musiken omedelbart tyngas av den kommande tragiken; han ger även de två första stroferna samma mollstämning som den tredje. Formmönstret är A-A-A-B, där B motsvarar sista strofen.

A:

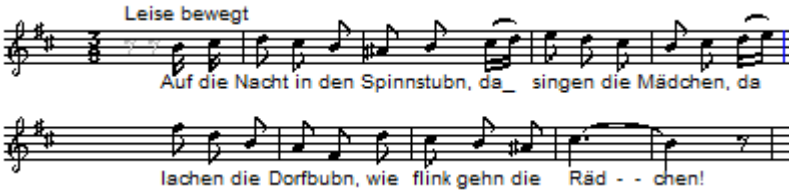
Leise bewegt
Auf die Nacht in den Spinnstubn, da_ singen die Mädchen, da
lachen die Dorfbubn, wie flink gehn die Räd - - chen!

B:

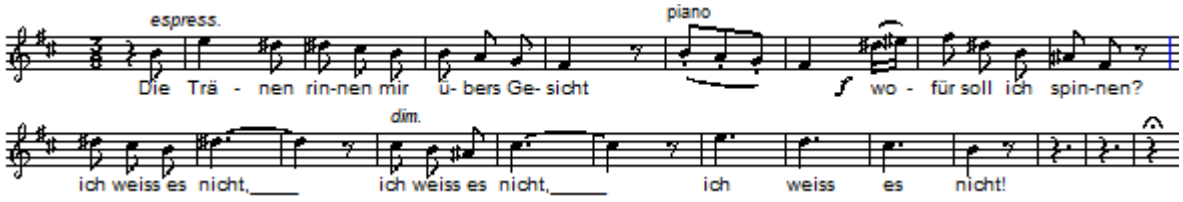
espress.
piano
Die Trä - nen rin-nen mir ü- bers Ge- sicht
f
wo - für soll ich spin-nen?
dim.
ich weiss es nicht, ich weiss es nicht, ich weiss es nicht!